Toppersnotes®
Unleash the topper in you

Andhra Pradesh

Sub - Inspector (SI)

Andhra Pradesh State Level Police Recruitment Board (APSLPRB)

వాల్యూమ్ 2 (Volume 2)

భారత రాజ్యాంగం, ఆంధ్ర ప్రదేశ్ చరిత్ర & భూగోళ శాస్త్రం (Indian Polity, Andhra Pradesh History & Geography)

SIERRA INNOVATIONS

INDEX

Ch. No.	Chapter	P.N.
	Indian Polity	
1.	రాజ్యాంగ పరమాధికారం (Supremacy of The Constitution)	1
2.	సంఘురాజ్యవాద ఆత్మ (Spirit of Federalism)	7
3.	కేంద్రం–రాష్ట్ర సంబంధాలు (Centre–State Relationship)	12
4.	పౌరసత్వం (Citizenship)	16
5.	మౌలిక హక్కులు (Fundamental Rights)	21
6.	మౌలిక కర్తవ్యాలు (Fundamental Duties)	25
7.	రాష్ట్ర విధాన మార్గదర్శక సూత్రాలు (Directive Principles Of State Policy – DPSP)	28
8.	భారతదేశంలో ఎన్నికలు (Elections in India)	31
9.	న్యాయవ్యవస్థ (Judiciary)	35
10.	చట్టపరమైన పరిపాలన (Rule of Law)	38
11.	కేంద్ర కార్యనిర్వాహక శాఖ (Union Executive)	41
12.	కేంద్ర శాసనసభ (Union Legislature)	45
13.	రాష్ట్ర శాసనసభ (State Legislature)	49
14.	పంచాయతీ రాజ్ (Panchayati Raj)	53
15.	ప్రజా జీవితంలో అవినీతి (Corruption in Public Life)	57
16.	అవినీతి నిరోధక చర్యలు (Anti-Corruption Measures)	61
17.	లోకపాల్ మరియు లోకాయుక్త (Lokpal and Lokayukta)	64
18.	సమాచార హక్కు చట్టం, 2005 (Right To Information Act, 2005 – RTI Act)	68
19.	మహిళా సాధికారత (Women Empowerment)	72
20.	వినియోగదారుల పరిరక్షణ ఫోరమ్‌లు (Consumer Protection Forums)	75
21.	మానవ హక్కుల చార్టర్ (Human Rights Charter)	79

Andhra Pradesh History		
22.	ప్రాచీన ఆంధ్ర	83
23.	మధ్యయుగ ఆంధ్ర	87
24.	ఆధునిక ఆంధ్ర	91
25.	ఆంధ్రలో స్వాతంత్ర్య ఉద్యమం	94
26.	ఆంధ్ర రాష్ట్ర ఆవిర్భావం	97
27.	స్వాతంత్ర్యానంతర ఆంధ్ర	99
28.	ఆంధ్ర సంస్కృతి	101
Andhra Pradesh Geography		
29.	స్థానం & సరిహద్దులు	104
30.	భౌగోళిక నిర్మాణం (Physiography)	109
31.	ఆంధ్రప్రదేశ్ నదులు	114
32.	వాతావరణం	118
33.	మట్టులు	121
34.	సహజ వనరులు	124
35.	వ్యవసాయం	127
36.	నీటిపారుదల ప్రాజెక్టులు	130
37.	పరిశ్రమలు	132
38.	రవాణా & పోర్టులు	134
39.	జనాభా & నివాస విస్తరణ	137
40.	విపత్తుల భౌగోళికం	138
41.	ప్రాంతీయ అభివృద్ధి	140
42.	పరిపాలనా భౌగోళికం	142

1

అధ్యాయం

రాజ్యాంగ పరమాధికారం (SUPREMACY OF THE CONSTITUTION)

రాజ్యాంగం అత్యున్నత అధికారం

రాజ్యాంగం దేశంలోని అత్యున్నత చట్టపరమైన అధికారం.

అన్ని ప్రభుత్వాలు రాజ్యాంగం నిర్దేశించిన పరిమితులలోనే పనిచేస్తాయి.

భారతదేశంలో:

- పార్లమెంట్ మరియు రాష్ట్ర శాసనసభలు పరమాధికారులు కావు.
- రాజ్యాంగాన్ని ఉల్లంఘించే చట్టాలను కోర్టులు రద్దు చేయగలవు.

న్యాయవ్యవస్థ పాత్ర:

- రాజ్యాంగ పరమాధికారాన్ని అమలు చేయడం.

కఠినమైన రాజ్యాంగం (RIGID CONSTITUTION)

రాజ్యాంగాన్ని సులభంగా సవరణ చేయలేము.

సంఘరాజ్య వ్యవస్థలో:

రాజ్యాంగ సవరణలకు అవసరం:

- పార్లమెంట్‌లో ప్రత్యేక మెజారిటీ
- రాష్ట్రాల సమ్మతి (సంఘరాజ్య సంబంధిత నిబంధనల విషయంలో)

భారతదేశంలో:

- రాజ్యాంగ సవరణ విధానాన్ని ఆర్టికల్ 368 నియంత్రిస్తుంది.
- సంఘరాజ్య సంబంధిత నిబంధనల సవరణకు కనీసం **సగం రాష్ట్రాల ఆమోదం** అవసరం.

ప్రాముఖ్యత:

- సంఘరాజ్య సమతౌల్యాన్ని రక్షిస్తుంది
- కేంద్రం ఏకపక్షంగా మార్పులు చేయకుండా నిరోధిస్తుంది

లిఖిత రాజ్యాంగం (WRITTEN CONSTITUTION)

అధికారాలు మరియు బాధ్యతలు స్పష్టంగా రాసి, సంకలనంగా ఉంచబడ్డాయి.

భారతదేశంలో:

- భారత రాజ్యాంగం ప్రపంచంలోనే అత్యంత విస్తృతమైన లిఖిత రాజ్యాంగం.
- కేంద్రం–రాష్ట్రాల సంబంధాలపై విస్తృతమైన నిబంధనలు ఉన్నాయి.

ప్రాముఖ్యత:

- సందిగ్ధతను నివారిస్తుంది
- అత్యున్నత చట్టపరమైన పత్రంగా పనిచేస్తుంది
- అధికార దుర్వినియోగాన్ని నివారిస్తుంది

సంఘరాజ్య దేశాలకు లిఖిత రాజ్యాంగం తప్పనిసరి.

భారతదేశం ఈ షరతును పూర్తిగా నెరవేర్చింది.

<u>అధికారాల విభజన (DIVISION OF POWERS)</u>

అధికారాలు కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య విభజించబడ్డాయి.

రాజ్యాంగ నిబంధనలు:

- ఆర్టికల్ 246
- రాజ్యాంగంలోని **7వ షెడ్యూల్**

మూడు జాబితాలు:

జాబితా	అధికారం	ఉదాహరణలు
యూనియన్ జాబితా	కేంద్రం	రక్షణ, విదేశీ వ్యవహారాలు
రాష్ట్ర జాబితా	రాష్ట్రాలు	పోలీస్, ప్రజా ఆరోగ్యం
సమవేత జాబితా	కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాలు	విద్య, అటవీలు

స్వతంత్ర న్యాయవ్యవస్థ (INDEPENDENT JUDICIARY)

న్యాయవ్యవస్థ నిష్పక్షపాత నిర్ణేతగా పనిచేస్తుంది.

భారతదేశంలో:

- సుప్రీం కోర్టు మరియు హైకోర్టులు స్వతంత్రంగా ఉంటాయి.
- న్యాయమూర్తులకు పదవీ భద్రత ఉంటుంది.

పనులు:

- రాజ్యాంగాన్ని వ్యాఖ్యానించడం
- కేంద్రం–రాష్ట్రాల మధ్య వివాదాలను పరిష్కరించడం
- మౌలిక హక్కులను రక్షించడం

ఆర్టికల్:

- **ఆర్టికల్ 131 → సుప్రీం కోర్టు యొక్క అసలు అధికార పరిధి (Original Jurisdiction)**

<u>ఆర్థిక స్వయం ప్రతిపత్తి (FINANCIAL AUTONOMY)</u>

కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాలకు స్వతంత్ర ఆదాయ వనరులు ఉంటాయి.

రాజ్యాంగ నిబంధనలు:

- ఆర్టికల్స్ **268 నుండి 281**

ఫైనాన్స్ కమిషన్:

- **ఆర్టికల్ 2**80 ప్రకారం ఏర్పాటు చేయబడుతుంది.
- వనరుల సమాన పంపిణీని నిర్ధారిస్తుంది.

ప్రాముఖ్యత:

- ఆర్థిక స్వతంత్రత వాస్తవ స్వయం ప్రతిపత్తిని నిర్ధారిస్తుంది
- కేంద్రంపై అధిక ఆధారపడటం నివారిస్తుంది

సహకార సంఘరాజ్యవాదం (COOPERATIVE FEDERALISM)

కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాలు పరస్పర సహకారంతో కలిసి పనిచేస్తాయి.

భారతదేశంలో ప్రోత్సహించే మార్గాలు:

- GST కౌన్సిల్
- నీతిఆయోగ్ (NITI Aayog)
- కేంద్ర **ప్రాయోజిత పథకాలు**

ప్రాముఖ్యత:

- జాతీయ ఐక్యతను బలపరుస్తుంది
- సమగ్ర అభివృద్ధిని ప్రోత్సహిస్తుంది

ఇది భారత సంఘరాజ్య వ్యవస్థ యొక్క ఆధునిక లక్షణం.

పోటీ సంఘరాజ్యవాదం (COMPETITIVE FEDERALISM)

రాష్ట్రాలు పరిపాలన మరియు ఆర్థిక పనితీరును మెరుగుపరచడానికి పరస్పరం పోటీ పడతాయి.

ఉదాహరణలు:

- Ease of Doing Business ర్యాంకింగ్స్
- పెట్టుబడి సదస్సులు (Investment Summits)

నీతిఆయోగ్ పాత్ర:

- ఆవిష్కరణలను ప్రోత్సహించడం
- ఉత్తమ విధానాలను ప్రాచుర్యం చేయడం

రాష్ట్రాల ఉనికి పై రాజ్యాంగ హామీ (CONSTITUTIONAL GUARANTEE OF STATE EXISTENCE)

రాష్ట్రాలు తమ అధికారాన్ని రాజ్యాంగం నుండి పొందుతాయి.

వాటి ఉనికి రాజ్యాంగం ద్వారా గుర్తించబడింది.

భారతదేశంలో:

- రాష్ట్రాలు విడిపోవడానికి (secede) అనుమతి లేదు.
- పార్లమెంట్ రాష్ట్రాల సరిహద్దులను మార్చగలదు (ఇది ఏకైక లక్షణం).

ఆర్టికల్ 1:

“భారతదేశం అంటే భారత్ — రాష్ట్రాల సమాఖ్య (Union of States) అవుతుంది.”

భారతదేశాన్ని QUASI-FEDERAL ఎందుకు అంటారు?

సంఘరాజ్య లక్షణాలు:

- లిఖిత రాజ్యాంగం
- అధికారాల విభజన
- స్వతంత్ర న్యాయవ్యవస్థ

వస్తు మరియు సేవల పన్ను (GST) కౌన్సిల్ (GOODS AND SERVICES TAX COUNCIL)

GST కౌన్సిల్ ఒక రాజ్యాంగ సంస్థ. దీనిని ఏర్పాటుచేసిన ఉద్దేశ్యం:

- భారతదేశంలో GSTను నియంత్రించడం మరియు నిర్వహించడం
- ఏకరీతి పన్ను విధానాన్ని నిర్ధారించడం
- సహకార సంఘరాజ్యవాదాన్ని ప్రోత్సహించడం

ఇది కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల సంయుక్త వేదిక.

సంఘరాజ్యవాద ఆత్మను ప్రతిబింబిస్తుంది.

GST కౌన్సిల్ కేంద్రం–రాష్ట్రాల ఆర్థిక సంబంధాలలో కీలక పాత్ర పోషిస్తుంది.

రాజ్యాంగ ఆధారం (CONSTITUTIONAL BASIS)

ఆర్టికల్ 279A

- **101వ** రాజ్యాంగ సవరణ చట్టం, 2016 ద్వారా చేర్చబడింది.
- GST కౌన్సిల్ ఏర్పాటుకు నిబంధనలు అందిస్తుంది.

101వ రాజ్యాంగ సవరణ:

- వస్తు మరియు సేవల పన్ను (GST)ను ప్రవేశపెట్టింది
- అనేక పరోక్ష పన్నులను భర్తీ చేసింది

GST కౌన్సిల్ ఒక **రాజ్యాంగ సంస్థ**,

ఇది **చట్టబద్ధ సంస్థ (statutory body)** కాదు.

GST కౌన్సిల్ నిర్మాణం (COMPOSITION OF GST COUNCIL)

GST కౌన్సిల్ సభ్యులు:

1. **అధ్యక్షుడు:** కేంద్ర ఆర్థిక మంత్రి
2. **ఉపాధ్యక్షుడు:** రాష్ట్ర ఆర్థిక మంత్రులలో నుండి ఎన్నుకోబడతారు

సభ్యులు:

- కేంద్ర ఆర్థిక లేదా ఆదాయ శాఖకు సంబంధించిన రాష్ట్ర మంత్రి
- అన్ని రాష్ట్రాల ఆర్థిక మంత్రులు
- శాసనసభ కలిగిన కేంద్రపాలిత ప్రాంతాల ఆర్థిక మంత్రులు

ప్రతి రాష్ట్రానికి, పరిమాణం ఏదైనా అయినా, సమాన ప్రతినిధిత్వం ఉంటుంది.

GST కౌన్సిల్‌లో ఓటింగ్ విధానం (VOTING MECHANISM IN GST COUNCIL)

భారిత ఓటింగ్ వ్యవస్థ (Weighted Voting System):

అధికారం	ఓటింగ్ శక్తి
కేంద్ర ప్రభుత్వం	1/3
అన్ని రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు కలిపి	2/3

నిర్ణయ నియమం:

- హాజరై ఓటు వేసిన సభ్యుల ¾ **(75%) మెజారిటీ** అవసరం.

ఇది నిర్ధారిస్తుంది:

- కేంద్రం ఆధిపత్యం చెలాయించలదు
- రాష్ట్రాలు కూడా కేంద్రాన్ని అధిగమించలేవు

దీని వల్ల **నిజమైన సహకార సంఘరాజ్యవాదం** సాధ్యమవుతుంది.

GST కౌన్సిల్ మరియు సహకార సంఘరాజ్యవాదం

GST కౌన్సిల్ సహకార సంఘరాజ్యవాదానికి ప్రతీక ఎందుకు?

- కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాలు కలిసి నిర్ణయాలు తీసుకుంటాయి
- అన్ని రాష్ట్రాలకు సమాన స్వరం ఉంటుంది
- ఏకాభిప్రాయం ఆధారిత నిర్ణయాలు
- ఏకపక్ష పన్ను విధించే అధికారం లేదు

భారతదేశంలో సహకార సంఘరాజ్యవాదానికి ఉత్తమ ఉదాహరణగా దీనిని తరచుగా పేర్కొంటారు.

భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో GST కౌన్సిల్ పాత్ర

ఆర్థిక ప్రయోజనాలు

- **ఒక దేశం – ఒక పన్ను (One Nation, One Tax)**
- పన్నుల పునరావృతం తగ్గింపు
- వ్యాపారం చేయడంలో సౌలభ్యం
- ఏకరీతి పన్ను నిర్మాణం

పరిపాలనా ప్రయోజనాలు

- సరళమైన పన్ను వ్యవస్థ
- పారదర్శక నిర్ణయ ప్రక్రియ
- డిజిటల్ అనుసరణ (Digital Compliance)

GST కౌన్సిల్ ఎదుర్కొంటున్న సవాళ్లు

1. రాష్ట్రాలకు ఆదాయ నష్టం
2. పరిహార (Compensation) వివాదాలు
3. పన్ను రేట్ల సరళీకరణ సమస్యలు
4. కేంద్రం–రాష్ట్రాల మధ్య అభిప్రాయ భేదాలు
5. ఆర్థిక మందగమనం ప్రభావం

ఈ సవాళ్లు ఉన్నప్పటికీ, కౌన్సిల్ సాధారణంగా **ఏకాభిప్రాయం ద్వారా** పనిచేస్తుంది.

<u>GST కౌన్సిల్ పై న్యాయస్థాన అభిప్రాయం (JUDICIAL VIEW ON GST COUNCIL)</u>

సుప్రీం కోర్టు వ్యాఖ్యానం:

- GST కౌన్సిల్ సూచనలు **బాధ్యతాయుతంగా అమలు చేయాల్సినవి కావు**, కానీ **ప్రభావవంతమైనవి (persuasive)**.
- అయినప్పటికీ, సంఘరాజ్య సమతౌల్యాన్ని నిలబెట్టడానికి అవి కీలకమైనవి.

ఇది రాజ్యాంగ ఆత్మను బలపరుస్తుంది.

GST కౌన్సిల్ vs ఫైనాన్స్ కమిషన్

అంశం	GST కౌన్సిల్	ఫైనాన్స్ కమిషన్
స్వభావం	రాజ్యాంగ సంస్థ	రాజ్యాంగ సంస్థ
ఆర్టికల్	279A	280
పాత్ర	GST పరిపాలన	ఆదాయ పంపిణీ
సంఘరాజ్య స్వభావం	సహకార	ఆర్థిక (Fiscal)

2 అధ్యాయం

సంఘరాజ్యవాద ఆత్మ (SPIRIT OF FEDERALISM)

సంఘరాజ్యవాదం (Federalism) అనేది ఒక ప్రభుత్వ వ్యవస్థ. ఇందులో:

- అధికారాలు **కేంద్ర ప్రభుత్వం** మరియు **రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు** మధ్య విభజించబడతాయి.
- ఈ రెండు ప్రభుత్వాలు తమ అధికారాన్ని **రాజ్యాంగం నుండి** పొందుతాయి.

సంఘరాజ్యవాద ఆత్మ అంటే

సంఘరాజ్యవాద ఆత్మ అంటే:

- పరస్పర గౌరవం
- సహకారం
- సమన్వయం
- ఐక్యతలో స్వయం ప్రతిపత్తి

భారతదేశం **క్వాసి-ఫెడరల్ (Quasi-Federal)** నిర్మాణాన్ని అనుసరిస్తుంది.

సంఘరాజ్యవాదం యొక్క అర్థం (MEANING OF FEDERALISM)

Federal అనే పదం లాటిన్ భాషలోని **"Foedus"** అనే పదం నుండి వచ్చింది. దీని అర్థం:

- ఒప్పందం (Treaty)
- ఒప్పుకోలు (Agreement)

సంఘరాజ్య వ్యవస్థ అంటే:

- రెండు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ స్థాయిల ప్రభుత్వాలు
- లిఖిత రాజ్యాంగం
- అధికారాల విభజన
- రాజ్యాంగ పరమాధికారం
- స్వతంత్ర న్యాయవ్యవస్థ

ద్వంద్వ ప్రభుత్వం (DUAL GOVERNMENT)

ద్వంద్వ ప్రభుత్వం సంఘరాజ్య వ్యవస్థకు **మూలాధారం**.

ఇది ఒక దేశంలో **రెండు వేర్వేరు మరియు స్వతంత్ర ప్రభుత్వ స్థాయిలు** ఉండటాన్ని సూచిస్తుంది. ప్రతి ప్రభుత్వం తన పరిధిలో అధికారాన్ని వినియోగిస్తుంది.

ఈ రెండు ప్రభుత్వాలు:

- **యూనియన్ ప్రభుత్వం (కేంద్ర స్థాయి)**
- **రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు (ప్రాంతీయ స్థాయి)**

సంఘరాజ్య వ్యవస్థలో:

- అధికారం ఒకే సంస్థలో కేంద్రీకృతం కాకుండా ఉంటుంది.
- అది రాజ్యాంగం ప్రకారం **వివిధ స్థాయిల ప్రభుత్వాల మధ్య పంచబడుతుంది**.

భారతదేశం తన సంఘరాజ్య నిర్మాణంలో **ద్వంద్వ పాలనా విధానం (Dual Polity)**ను అనుసరిస్తుంది.

ద్వంద్వ ప్రభుత్వ అర్థం (MEANING OF DUAL GOVERNMENT)

ద్వంద్వ ప్రభుత్వం అంటే:

- రెండు స్థాయిల ప్రభుత్వాలు ఉండటం
- ప్రతి ప్రభుత్వం తన అధికారాన్ని **నేరుగా రాజ్యాంగం నుండి పొందడం**
- తనకు కేటాయించిన పరిధిలో స్వతంత్రంగా ఉండటం

భారతదేశంలో:

- యూనియన్ (కేంద్ర) ప్రభుత్వం
- రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు

ఈ రెండూ తమ తమ పరిధిలో ఒకదానికి మరొకటి **అధీనంగా ఉండవు**.

భారతదేశంలో ద్వంద్వ ప్రభుత్వానికి రాజ్యాంగ ఆధారం (CONSTITUTIONAL BASIS OF DUAL GOVERNMENT IN INDIA)

ఆర్టికల్ 1:

"భారతదేశం అంటే భారత్ — రాష్ట్రాల సమాఖ్య (Union of States) అవుతుంది."

ఆర్టికల్ 245:

కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య **శాసన అధికారాల పంపిణీ**.

ఆర్టికల్ 246 మరియు 7వ షెడ్యూల్:

అధికారాలను స్పష్టంగా మూడు జాబితాల ద్వారా విభజిస్తుంది:

- యూనియన్ జాబితా
- రాష్ట్ర జాబితా
- సమవేత జాబితా

ఈ నిబంధనలు **ద్వంద్వ ప్రభుత్వ నిర్మాణాన్ని చట్టపరంగా స్థాపిస్తాయి**.

భారతదేశంలో ద్వంద్వ ప్రభుత్వ నిర్మాణం (STRUCTURE OF DUAL GOVERNMENT IN INDIA)

యూనియన్ ప్రభుత్వం (UNION GOVERNMENT)

అధికార పరిధి:

- జాతీయ ప్రాధాన్యత గల అంశాలు
- మొత్తం దేశాన్ని ప్రభావితం చేసే విషయాలు

ఉదాహరణలు (యూనియన్ జాబితా):

- రక్షణ
- విదేశీ వ్యవహారాలు
- రైల్వేలు
- కరెన్సీ
- అణుశక్తి

సంస్థలు:

కార్యనిర్వాహక శాఖ:

- రాష్ట్రపతి
- ప్రధాన మంత్రి
- మంత్రివర్గం

శాసన శాఖ:

- పార్లమెంట్

న్యాయ శాఖ:

- సుప్రీం కోర్టు

రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు (STATE GOVERNMENTS)

అధికార పరిధి:

- ప్రాంతీయ మరియు స్థానిక విషయాలు

ఉదాహరణలు (రాష్ట్ర జాబితా):

- పోలీస్
- ప్రజా ఆరోగ్యం
- వ్యవసాయం
- స్థానిక పాలన

సంస్థలు:

కార్యనిర్వాహక శాఖ:

- గవర్నర్
- ముఖ్యమంత్రి
- మంత్రివర్గం

శాసన శాఖ:

- రాష్ట్ర శాసనసభ

న్యాయ శాఖ:

- హైకోర్టులు
- కిందస్థాయి కోర్టులు (Subordinate Courts)

సంఘరాజ్య వ్యవస్థలో ద్వంద్వ ప్రభుత్వం ఎందుకు అవసరం (WHY DUAL GOVERNMENT IS ESSENTIAL IN FEDERALISM)

1. **అధికార వికేంద్రీకరణ (Decentralisation of Power):**
   కేంద్రంలో అధికారాల కేంద్రీకరణను నివారిస్తుంది.
2. **సమర్థ పరిపాలన (Efficient Governance):**
   స్థానిక ప్రభుత్వాలు ప్రాంతీయ అవసరాలను మెరుగ్గా అర్థం చేసుకుంటాయి.
3. **వైవిధ్యానికి గౌరవం (Accommodation of Diversity):**
   భారతదేశంలోని భాషా, సాంస్కృతిక మరియు ప్రాంతీయ వైవిధ్యాన్ని గౌరవిస్తుంది.
4. **ప్రజాస్వామ్య బలపరచడం (Strengthening Democracy):**
   అనేక ప్రభుత్వాలు → ప్రజల భాగస్వామ్యం పెరుగుతుంది.

ద్వంద్వ ప్రభుత్వం vs ఏకైక ప్రభుత్వం (DUAL GOVERNMENT VS UNITARY GOVERNMENT)

అంశం	ద్వంద్వ ప్రభుత్వం	ఏకైక ప్రభుత్వం
ప్రభుత్వ స్థాయిలు	రెండు (కేంద్రం & రాష్ట్రాలు)	ఒకటి (కేంద్రం)
అధికార పంపిణీ	రాజ్యాంగం ద్వారా	కేంద్రీకృతం
స్వయం ప్రతిపత్తి	రాష్ట్రాలకు స్వయం ప్రతిపత్తి	రాష్ట్రాలు కేంద్రానికి లోబడి ఉంటాయి
ఉదాహరణలు	భారత్, అమెరికా	యుకె, శ్రీలంక

భారతదేశం ఈ రెండింటి లక్షణాలను కలిపి ఉంటుంది.

అయితే **ద్వంద్వ ప్రభుత్వం రాజ్యాంగం ద్వారా హామీ చేయబడింది**.

భారతదేశంలో ద్వంద్వ ప్రభుత్వ పరిమితులు (LIMITATIONS OF DUAL GOVERNMENT IN INDIA)

భారతదేశం సంఘరాజ్య దేశమైనప్పటికీ కొన్ని **ఏకైక లక్షణాలు** ఉన్నాయి:

1. **బలమైన కేంద్ర ప్రభుత్వం:**
   మిగిలిన అధికారాలు (Residual Powers) కేంద్రానికి చెందుతాయి.
2. **గవర్నర్ పాత్ర:**
   గవర్నర్‌ను కేంద్ర ప్రభుత్వం నియమిస్తుంది.
3. **అత్యవసర నిబంధనలు:**
   అత్యవసర పరిస్థితుల్లో కేంద్రం అధిక అధికారాన్ని వినియోగిస్తుంది.
4. **పార్లమెంట్ నియంత్రణ:**
   పార్లమెంట్ రాష్ట్రాల సరిహద్దులను మార్చగలదు.
   (ఆర్టికల్స్ **3 మరియు 4**)

అందువల్ల భారత ద్వంద్వ ప్రభుత్వం **పూర్తిగా సమానమైనది కాదు**.

ద్వంద్వ ప్రభుత్వాన్ని నిలబెట్టడంలో న్యాయవ్యవస్థ పాత్ర (ROLE OF JUDICIARY IN MAINTAINING DUAL GOVERNMENT)

సుప్రీం కోర్టు:

- కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య **నిష్పక్షపాత నిర్ణేతగా** పనిచేస్తుంది.
- **ఆర్టికల్ 131** ప్రకారం వివాదాలను పరిష్కరిస్తుంది.

న్యాయ సమీక్ష (Judicial Review):

- అధికారాల ఆక్రమణను నివారిస్తుంది.
- రెండు ప్రభుత్వాల మధ్య సమతౌల్యాన్ని నిర్ధారిస్తుంది.

ద్వంద్వ ప్రభుత్వం మరియు సహకార సంఘరాజ్యవాదం (DUAL GOVERNMENT AND COOPERATIVE FEDERALISM)

ఆధునిక పరిపాలనకు అవసరం:

- కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య సమన్వయం
- సంయుక్త నిర్ణయాలు

ఉదాహరణలు:

- GST కౌన్సిల్
- నీతి ఆయోగ్ (NITI Aayog)
- విపత్తు నిర్వహణ (Disaster Management)

సహకారం ఉన్నప్పుడు ద్వంద్వ ప్రభుత్వం అత్యుత్తమంగా పనిచేస్తుంది.

ప్రాయోగికంగా ద్వంద్వ ప్రభుత్వం – భారత అనుభవం (DUAL GOVERNMENT IN PRACTICE – INDIAN EXPERIENCE)

- రాష్ట్రాలకు పరిపాలనలో స్వయం ప్రతిపత్తి ఉంది.
- జాతీయ సంక్షోభ సమయంలో కేంద్రం జోక్యం చేసుకుంటుంది.
- రాజ్యాంగ వ్యవస్థల ద్వారా సమతౌల్యం నిలుపబడుతుంది.

అందువల్ల భారతదేశం ఇలా వర్ణించబడుతుంది:

"ఏకైక ధోరణి కలిగిన సంఘరాజ్య నిర్మాణం" (Federal Structure with Unitary Bias)

అధికారాల విభజన (DIVISION OF POWERS)

అధికారాలు కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య విభజించబడతాయి.

రాజ్యాంగ నిబంధనలు:

- **ఆర్టికల్ 246**
- **రాజ్యాంగంలోని 7వ షెడ్యూల్**

జాబితా	అధికారం	ఉదాహరణలు
యూనియన్ జాబితా	కేంద్రం	రక్షణ, విదేశీ వ్యవహారాలు
రాష్ట్ర జాబితా	రాష్ట్రాలు	పోలీస్, ప్రజా ఆరోగ్యం
సమవేత జాబితా	కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాలు	విద్య, అటవీలు

3
అధ్యాయం

కేంద్రం-రాష్ట్ర సంబంధాలు (CENTRE–STATE RELATIONSHIP)

కేంద్రం-రాష్ట్ర సంబంధాలు అంటే:

- **యూ**నియన్ ప్రభుత్వం (కేంద్ర ప్రభుత్వం) మరియు
- రాష్ట్ర **ప్రభుత్వాలు** మధ్య ఉన్న **రాజ్యాంగ, పరిపాలనా మరియు ఆర్థిక సంబంధాలు**.

ఈ సంబంధాలు సంఘరాజ్య వ్యవస్థలో:

- అధికారాలు ఎలా పంచబడతాయి
- ఎలా సమన్వయం చేయబడతాయి
- ఎలా నియంత్రించబడతాయి

అనే విషయాలను నిర్ణయిస్తాయి.

భారతదేశంలో కేంద్రం-రాష్ట్ర సంబంధాలు
ఏకైక ధోరణి కలిగిన సంఘరాజ్య నిర్మాణాన్ని (Federal structure with unitary bias) ప్రతిబింబిస్తాయి.

రాజ్యాంగ ఆధారం (CONSTITUTIONAL BASIS)

ఆర్టికల్ 1:
"భారతదేశం అంటే భారత్ — రాష్ట్రాల సమాఖ్య (Union of States) అవుతుంది."

రాజ్యాంగంలోని భాగాలు:

- **భా**గం XI (ఆర్టికల్స్ 245–263) → కేంద్రం-రాష్ట్ర సంబంధాలు
- 7వ షెడ్యూల్ → అధికారాల పంపిణీ

కేంద్రం-రాష్ట్ర సంబంధాల వర్గీకరణ (CLASSIFICATION OF CENTRE–STATE RELATIONS)

కేంద్రం-రాష్ట్ర సంబంధాలు ప్రధానంగా మూడు రకాలుగా విభజించబడతాయి:

1. **శాసన సంబంధాలు (Legislative Relations)**
2. **పరిపాలనా సంబంధాలు (Administrative Relations)**
3. **ఆర్థిక సంబంధాలు (Financial Relations)**

1. శాసన సంబంధాలు (LEGISLATIVE RELATIONS)

ఆర్టికల్స్ 245–255

శాసన అధికారాల పంపిణీ (DISTRIBUTION OF LEGISLATIVE POWERS)

ఇవి ఇవ్వబడినవి:

- ✓ **ఆర్టికల్ 246**
- ✓ **7వ షెడ్యూల్**

జాబితా	అధికారం	ఉదాహరణలు
యూనియన్ జాబితా	కేంద్రం	రక్షణ, రైల్వేలు
రాష్ట్ర జాబితా	రాష్ట్రాలు	పోలీస్, ప్రజా ఆరోగ్యం
సమవేత జాబితా	కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాలు	విద్య, అటవీలు

సంఘర్షణ వచ్చినప్పుడు:

కేంద్ర చట్టం ప్రాధాన్యం పొందుతుంది.

మిగిలిన అధికారాలు (RESIDUARY POWERS)

మిగిలిన అధికారాలు **కేంద్ర ప్రభుత్వానికి** చెందుతాయి.

ఇవి:

- ✓ ఏ జాబితాలోనూ పేర్కొనబడని అంశాలు.

ఉదాహరణ:

సైబర్ చట్టాలు (ప్రారంభ దశలో)

రాష్ట్ర అంశాలపై పార్లమెంట్ అధికారాలు (PARLIAMENT’S POWER OVER STATE SUBJECTS)

కొన్ని ప్రత్యేక పరిస్థితుల్లో పార్లమెంట్ రాష్ట్ర జాబితాలోని అంశాలపై చట్టాలు చేయగలదు:

1. **జాతీయ ప్రయోజనం** – ఆర్టికల్ 249
2. **అత్యవసర పరిస్థితి సమయంలో** – ఆర్టికల్ 250
3. **రాష్ట్రాల సమ్మతితో** – ఆర్టికల్ 252
4. **అంతర్జాతీయ ఒప్పందాల అమలు కోసం** – ఆర్టికల్ 253
5. **రాష్ట్రపతి పాలన సమయంలో** – ఆర్టికల్ 356

2. పరిపాలనా సంబంధాలు (ADMINISTRATIVE RELATIONS)

ఆర్టికల్స్ 256–263

రాష్ట్రాల బాధ్యత (OBLIGATION OF STATES)

ఆర్టికల్ 256

రాష్ట్రాలు ఈ విషయాలను పాటించాలి:

- ✓ కేంద్ర చట్టాలు
- ✓ కేంద్రం ఇచ్చిన మార్గదర్శకాలు

రాష్ట్రాలకు ఆదేశాలు ఇవ్వగల కేంద్రం (CENTRE’S POWER TO GIVE DIRECTIONS)

ఆర్టికల్ 257

కేంద్రం రాష్ట్రాలకు ఈ విషయాలపై ఆదేశాలు ఇవ్వగలదు:

- ➢ జాతీయ రహదారులు
- ➢ రైల్వేలు
- ➢ సమాచార వ్యవస్థలు

ఆల్ ఇండియా సర్వీసులు (ALL INDIA SERVICES)

ఆర్టికల్ 312

ఉదాహరణలు:

- IAS
- IPS
- IFS

ఇవి కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాలకు రెండింటికీ సేవలందిస్తాయి.

ప్రాముఖ్యత:

- జాతీయ ఐక్యతను బలపరుస్తాయి
- కేంద్రం–రాష్ట్రాల సమన్వయాన్ని మెరుగుపరుస్తాయి

అంతర్రాష్ట్ర మండలి (INTER-STATE COUNCIL)

ఆర్టికల్ 263

ఇది ఒక **సలహా సంస్థ**.

దీని ఉద్దేశాలు:

- రాష్ట్రాల మధ్య వివాదాలను పరిష్కరించడం
- కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య సమన్వయాన్ని పెంపొందించడం

3. ఆర్థిక సంబంధాలు (FINANCIAL RELATIONS)

ఆర్టికల్స్ 268–281

ఆదాయాల పంపిణీ (DISTRIBUTION OF REVENUES)

పన్నుల రకం	వసూలు చేసే వారు	పంపిణీ
కేంద్రం విధించి, వసూలు చేసే పన్నులు	కేంద్రం	రాష్ట్రాలకు పంపిణీ
కేంద్రం విధించి, రాష్ట్రాలు వసూలు చేసే పన్నులు	కేంద్రం	కేంద్రానికి
పంచుకున్న పన్నులు	కేంద్రం	కేంద్రం & రాష్ట్రాలు

గ్రాంట్లు (GRANTS-IN-AID)

ఆర్టికల్ 275

- ✓ అవసరమైన రాష్ట్రాలకు కేంద్రం నుండి ఆర్థిక సహాయం ఇవ్వబడుతుంది.
- ✓ అభివృద్ధి మరియు సంక్షేమ కార్యక్రమాల కోసం ఉపయోగిస్తారు.

ఫైనాన్స్ కమిషన్ (FINANCE COMMISSION)

ఆర్టికల్ 280

- ప్రతి **5 సంవత్సరాలకు ఒకసారి** నియమించబడుతుంది.

ఇది సూచనలు ఇస్తుంది:

- పన్నుల పంపిణీ
- రాష్ట్రాలకు గ్రాంట్లు

GST మరియు ఆర్థిక సంఘరాజ్యవాదం (GST & FINANCIAL FEDERALISM)

- **101వ రాజ్యాంగ సవరణ** ద్వారా GST ప్రవేశపెట్టబడింది.
- **ఆర్టికల్ 279A** ప్రకారం **GST కౌన్సిల్** ఏర్పాటు చేయబడింది.

లక్షణం:

- పన్ను విధించే అధికారాన్ని కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాలు పంచుకుంటాయి.

ఇది **సహకార సంఘరాజ్యవాదానికి ప్రతీక**.

కేంద్రం–రాష్ట్ర సంబంధాలలో గవర్నర్ పాత్ర (ROLE OF GOVERNOR IN CENTRE–STATE RELATIONS)

- గవర్నర్‌ను **రాష్ట్రపతి నియమిస్తారు**.
- కేంద్రం మరియు రాష్ట్రం మధ్య **సంబంధాన్ని కలుపుతూ పనిచేస్తారు**.
- కొన్ని సందర్భాల్లో **వివేకాధికారాలు** వినియోగిస్తారు.

ఈ పాత్ర చాలా సార్లు **వివాదాస్పదంగా** ఉంటుంది.

అత్యవసర నిబంధనలు మరియు కేంద్రం–రాష్ట్ర సంబంధాలు (EMERGENCY PROVISIONS & CENTRE–STATE RELATIONS)

అత్యవసర పరిస్థితుల రకాలు:

1. **జాతీయ అత్యవసర పరిస్థితి** – ఆర్టికల్ 352
2. **రాష్ట్ర అత్యవసర పరిస్థితి** – ఆర్టికల్ 356
3. **ఆర్థిక అత్యవసర పరిస్థితి** – ఆర్టికల్ 360

అత్యవసర పరిస్థితి సమయంలో:

సంఘరాజ్య వ్యవస్థ → ఏకైక వ్యవస్థగా మారుతుంది.

కేంద్రం–రాష్ట్ర సంబంధాలలో సమస్యలు (ISSUES IN CENTRE–STATE RELATIONS)

- ఆర్టికల్ 356 దుర్వినియోగం
- రాష్ట్రాల ఆర్థిక ఆధారపడటం
- కేంద్రీకృత నిర్ణయాలు
- రాష్ట్రాల మధ్య వివాదాలు
- గవర్నర్ పాత్రపై వివాదాలు

కేంద్రం–రాష్ట్ర సంబంధాలను బలపరచడానికి చర్యలు (MEASURES TO STRENGTHEN CENTRE–STATE RELATIONS)

- సహకార సంఘరాజ్యవాదాన్ని ప్రోత్సహించడం
- రాష్ట్రాల స్వయం ప్రతిపత్తికి గౌరవం ఇవ్వడం
- బలమైన అంతర్రాష్ట్ర మండలి
- పారదర్శక ఆర్థిక పంపిణీ
- అవసరమైనప్పుడు న్యాయవ్యవస్థ జోక్యం